

СОЦІАЛЬНА ЗАНЕДБАНІСТЬ УЧНІВ ЯК ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Романа Михайлишин

асистент

Зміни в соціокультурній ситуації, що відбулися в країні за останнє десятиліття, зумовлюють нові реалії, які потребують наукового осмислення і якісно нових підходів до їх вивчення та практичного врахування. На сучасному етапі становлення в Україні громадянського суспільства виняткового значення набуває наукове дослідження і вирішення соціокультурних, соціально-психологічних та особистісних аспектів проблеми подолання шкільної дезадаптації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження вчителів свідчать про те, що дезадаптація як психологічний феномен простежується у значної кількості учнів України.

Економічне становище країни, руйнація попереднього світогляду і несформованість нового, відсутність належних знань, умінь жити і працювати в умовах конкурентного і високоорганізованого виробництва призвели до значних труднощів, внутрішніх конфліктів серед молодого покоління.

На увагу заслуговує той факт, що проблема соціально-педагогічної занедбаності була об'єктом дослідження педагогіки, психології, соціології, медицини та інших галузей. А це є свідченням того, що ця проблема має комплексний характер дослідження.

Педагогічну занедбаність багато дослідників розглядають як відхилення від норми в поведінці особи, що зумовлене недоліками виховання в сім'ї, частою зміною школи, вчителів, негативним впливом вулиці і безоглядністю, нерозвиненістю, неписьменністю, невихованістю дитини, відставанням її розвитку від власних можливостей, вимог віку, що зумовлене педагогічними причинами і піддається корекції педагогічними засобами.

Соціальна занедбаність — довготривалий несприятливий для розвитку особистості стан дитини, пов'язаний з недостатнім, суперечливим або негативним впливом на нього соціального мікросередовища (зовнішні обставини).

Соціальна занедбаність бере початок у ранньому дитинстві, що збігається із початком розвитку самосвідомості дитини, її природовідповідної поведінки і нормативної діяльності. У несприятливій ситуації розвитку ознаки і прояви занедбаності нагромаджуються та переходять в якісне утворення – симптомокомплекси. Спочатку вони виявляються у поведінці дитини, не зачіпаючи її особистість, яка перебуває у стадії становлення. Надалі занедбаність поширюється на особистісний рівень.

Саме в дошкільному віці внаслідок неправильного виховання в сім'ї виникають помилки у поведінці дитини: невміння гратися з ровесниками, спілкуватись з ними, неправильне ставлення до старших і себе. В їх основі – невдачі у грі і трудових діях, щозумовлюють невпевненість у собі, образливість, впертість, а згодом агресивність, розлюченість. Дефіцит успіху в грі і дефіцит спілкування призводять до викривлення психічного розвитку.

У молодшому шкільному віці виявляються наслідки неправильного виховання в сім'ї і дитячому садку, зумовлюючи нові явища: прагнення уникнути неприємностей, пов'язаних із невдачами в діяльності і стосунках, а звідси – неслухняність, істерика, вередливість, нерішучість, пасивність тощо.

З переходом дитини до навчання визначають такі прояви соціально-педагогічної занедбаності, які виявляються в учнів початкових класів і безпосередньо впливають на виникнення явища шкільної дезадаптації:

- психологічна та етична непідготовленість до навчання, в основі якої – незбалансований розвиток індивідуально-психологічних рис особистості;
- неуспішність, наявність прогалин у засвоєних знаннях;
- несформованість пізнавальних інтересів;

- несформованість особистісно значущих пізнавальних мотивів навчання;
- надання переваг грі;
- нерозвиненість навичок спілкування;
- неадекватна самооцінка.

На підставі цього виникає так звана педагогічна (дидактична) занедбаність. У цьому випадку починає формуватися дисгармонія психосоціального розвитку дитини, порушуються процеси формування самосвідомості особистості, гальмується розвиток її суб'єктивних властивостей, учень виявляється соціально дезадаптованим.

Вихід з цієї ситуації можливий лише у разі зміни методів виховання і навчання учня, завдяки соціальній роботі з ним. Залежно від характеру динаміки, вираження ознак, рівня адаптації в середовищі і рівня оволодіння соціально значимою діяльністю виділяють *латентну, початкову і виражену* ступені соціальної занедбаності

Визначаючи ступінь соціальної занедбаності, орієнтуються на такі *критерії*:

- характер динаміки занедбаності (кількісна, якісна, інтегративна);
- вираження ознак занедбаності (нерозвинутість соціально-комунікативних якостей, низька здатність до соціальної рефлексії, труднощі в оволодінні соціальними ролями, загальна неосвіченість, нерозвинутість);
- рівень адаптації у середовищі (сім'я, дитячий садок, школа, неформальна група ровесників);
- рівень оволодіння соціально значимою діяльністю (рольова гра, учіння).

Соціально-педагогічна занедбаність дитини, проходячи певні стадії «розвитку», поглиблюється і прямо пропорційно впливає на виникнення явища шкільної дезадаптації в період навчання у школі. Соціально-педагогічна занедбаність формує негативне ставлення до норм і правил

поведінки в учнівському колективі, набуваючи ознак шкільної дезадаптації, і має такі форми прояву:

- відхилення від норм поведінки та невиконання поставлених навчальних завдань, як наслідок цього є неуспішність, невстигання, важкість у навчанні;
- відставання у розвитку пам'яті, мислення, уяви, емоційно-вольових, етичних рис і якостей особистості;
- відхилення у ставленні педагогічно занедбаних учнів до себе та до своїх власних можливостей, до однолітків, учителів, батьків.

У підлітковому віці неправильна поведінка зумовлюється не тільки відставанням у психічному розвитку, але й обмеженим життєвим досвідом. Помилки в поведінці виявляються у сліпому копіюванні вчинків дорослих, невмінні діяти самостійно, в передчасному дорослішанні. Це зумовлює типові помилки підлітків – грубість, нестриманість, негативне ставлення до навчання, негативізм, відлюдкуватість, замкнутість, конфліктні стосунки з оточуючими. Загострюється також суперечність між усвідомленням норм поведінки і їх виконанням, розумом і почуттями, виникає невідповідність планів можливостям тощо.

У підлітковому віці створюється передумова для активної пізнавальної діяльності і переходу виховання в самовиховання. Але якщо це не брати до уваги у вихованні, то пізнавальні інтереси згасають, проявляється безвідповідальність, виникає небажання долати труднощі, а також прагнення до святкового способу життя.

Негативні властивості виникають також на основі неправильного ставлення до діяльності. Виникає бажання уникнути тієї діяльності, в якій щось не виходить. Так пасивність переростає в лінощі. Невдачі, помилки в діяльності, неадекватність поведінки внутрішнім спонуканням протягом тривалого часу зумовлюють негативний досвід, який ускладнює особистісні недоліки.

Віковими проявами соціальної занедбаності підлітків можна вважати хворобливе самолюбство, зухвальство, нахабність, грубість, негативну реакцію на критику, песимізм.

Отже, можна зробити висновок, що для попередження соціальної занедбаності вирішальними можуть бути дії педагога в складний період росту дитини, коли вона робить помилки і терпить невдачі через відсутність досвіду, необхідних знань, умінь і навичок. Знання рівня, ознак соціальної занедбаності дасть змогу визначити головні напрями педагогічної профілактики, уникнути помилок у діагностиці виховання учня.